

İBN ÂŞÛR'A GÖRE KUR'AN'IN ARAPÇA OLUŞU VE EVRENSEL MESAJI*

Mahmut AYYILDIZ*

Öz

Kur'ân-ı Kerîm, Allah Teâlânın son peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.) aracılığıyla Arap toplumunun dili ve kültürel yaşantısı üzerinden insanlığa ulaştırdığı evrensel bir mesajdır. Kur'an'ın Arapların dili olan Arapça ile indirilmesi hakkında elbette vahye ilk muhatap olan toplumun Arap olmasını gerekçe göstermek mümkündür. Nitekim Kur'an'da bu duruma işaretle her topluma kendi dilini konuşan peygamberlerin gönderildiği bildirilmektedir. Öte yandan Kur'an'ın son ilâhî mesaj olması buna bağlı olarak da ihtiva ettiği öğretilerin evrensel nitelik taşıması, onu bütün muhataplara ulaştıran dilin ve toplumun birtakım hususiyetlere sahip olmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda İbn Âşûr, müteâil olan Allah'ın (c.c.) zaman ve mekânla sınırlandırılmayan muradını tam anlamıyla ihata ederek beşerin idrakine sunan Arap dilinin ve kelâm-ı ilâhîyi sonraki nesillere eksiksiz bir biçimde aktaran ilk muhatap toplumun sahip olduğu özelliklere dikkat çekmektedir. Bu makalede İbn Âşûr'un üzerinde durduğu bu hususiyetler ele alınıp incelenerek Kur'an mesajının gerek nazil olduğu dil gerekse ilk muhatap aldığı toplum vasatında da evrensel nitelikler taşıdığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Evrensellik, Arapça, İbn Âşûr.

THE QUR'AN'S BEING IN ARABIC AND THE UNIVERSAL MESSAGE IT HAS ACCORDING TO IBN ASHUR

Abstract

The Holy Quran is the universal message to humanity that Allah revealed via His last messenger and the Prophet Muhammad (pbuh) through the language and cultural life of the Arabic society. Of course, it is possible to justify the fact that the first interlocutor of the Qur'an is the Arabs of the society. As a matter of fact, it is reported in the Qur'an that the prophets who speak their own language are sent to each society by marking this situation. On the other hand, since the Qur'an is the last divine message, the teachings it contains have a universal character, which makes it necessary for the language and society that make it accessible to all interlocutors. In this context, Ibn Ashur draws attention to the characteristics of the first interlocutor

Atıf / Citation: Ayyıldız, Mahmut. "İbn Âşûr'a Göre Kur'an'ın Arapça Oluşu ve Evrensel Mesajı / The Qur'an's Being In Arabic And The Universal Message It Has According To Ibn Ashur". Gıfad: Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / The Journal of Gümüşhane University Faculty of Theology 10/19(Ocak/January 2021/1): 69-87.

* Bu makale, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı olarak hazırlayıp savunduğum "Tefsirin Mahiyeti Üzerine: Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr'un Müdevven Bir İlim Olarak Tefsire Yaklaşımı" adlı doktora tezinden türetilmiştir. This article is extracted from my doctorate dissertation entitled "On The Nature Of Tafsir: The Approach of Muhammad al-Tahir Ibn Ashur to Tafsir as a Systematic Science" (PhD, Dissertation, İstanbul University, İstanbul/Turkey, 2019). Bu vesileyle tez danışmanım Necmettin GÖKKIR'a ve tez konusunun belirlenmesinden savunmaya kadar desteğini hiç eksik etmeyen kıymetli hocam Muhammed İsa YÜKSEK'e şükranlarımı sunarım.

* Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tefsir ABD, İletişim Adres: mahmudayyildiz@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1546-5006.

society which fully transmits the Arabic language and the divine kalam to the next generations by completely obeying the will of God which is not limited to time and space. In this article, these features that Ibn Ashur dwells on will be examined and it will be tried to reveal that the message of the Qur'an has universal qualities in both the language in which it is spoken and the society in which it receives the first addressed.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Universality, Arabic Language, Ibn Ashur.

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm, müteâl/aşkın olan Allah'ın (c.c.) beşer ile iletişim kurmayı murat etmesi sonucu indirilen son ilâhî kitaptır. Bu iletişim, dinî literatürde vahiy diye isimlendirilmektedir. Vahiy yoluyla iletişim kuran varlıklar (Allah-insan) arasındaki ontolojik/varoluşsal farklılıklar, bu sürecin vasıtalı olarak işlemlerini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda kelâm-ı ilâhînin muhataba ulaşma sürecinde şu dört aşamadan söz etmek mümkündür: Allah-Melek-Peygamber-İnsan.¹ İlâhî vahyin kaynağı olan Allah (c.c.), vahyin muhatabı olan insan ve peygamber bu sürecin vazgeçilmezleridir. Melek ise genellikle bu sürecin bir parçası olmakla birlikte bazen silsilede yer almayabilir. Bu iletişim kanalının sonunda duran insanın vahyi telâkkisi dil/lisan aracılığıyla olmuştur. Çünkü insanı diğer varlık kategorilerinden ayıran en önemli özellik konuşarak iletişim kuruyor olmasıdır. Nitekim insanın bu özelliğine istinaden İslâm filozofları, onu konuşan canlı olarak tanımlamışlardır.

İnsana konuşarak iletişim kurmayı öğreten² Allah (c.c.), bildirmeyi murâd ettiği şeyleri yine onun en iyi anlayabileceği şekilde yani dil formunda aktarmıştır. Bu tür bir iletişimin ürünü olan Kur'an, Arap diliyle nazil olmuş son ilâhî hitaptır. Kur'an vahyinin Arapça indirilmiş olmasında elbette onu tebliğ etmekle görevlendirilen Hz. Peygamber'in (s.a.s.) içinde yaşadığı toplumun sosyokültürel yapısının etkisi büyüktür. Zira Kur'an'da Allah'ın (c.c.) değişmez kanunlarından birisinin de her topluma kendi dilini konuşan peygamberlerin gönderilmesi olduğu bildirilmektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Arap toplumu içerisinde zuhur etmesi kendisine indirilen vahyin dilinin de Arapça olmasını zorunlu kılmaktadır. Fakat tam bu noktada akla şöyle bir sorunun da gelmesi muhtemeldir: "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Arap toplumuna gönderilmesi buna bağlı olarak da Kur'an vahyinin Arapça indirilmesi tarihsel bir olgudan mı ibarettir yoksa üzerinde daha derin düşünmeyi gereken birtakım hikmetleri mi içerisinde barındırmaktadır?" Ne var ki bilindiği üzere Hz. Peygamber (s.a.s.) nesebi itibarıyla Arap değildir. Atası Hz. İbrahim (a.s.) tarafından Allah'ın (c.c.) emri ile Mekke'ye yerleştirilen³ Hacer ve oğlu Hz. İsmail'in (a.s.) soyundan gelmektedir. Dolayısıyla onun doğup büyüdüğü ve risâlet görevini üstlendiği hicaz coğrafyası henüz o

¹ Düccane Cündioğlu, *Sözün Özü* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2016), 106-107.

² er-Rahmân 56/4.

³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Zühreir b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001) "Ehâdisü'l-enbiyâ", 9.

dünyaya gelmeden asırlar önce Allah (c.c.) tarafından belirlenmiş ve takdis edilmiştir.

Tarihte Emevîler'in asabiyet politikasına karşı tepki olarak ortaya çıkan ve nihayetinde anti-Arab bir harekete dönüşen Şuûbîler nezdinde⁴ ve günümüzde Kur'an yorumunda tarihsel tenkit yöntemini benimseyen bazı akademik çevrelerde bu konu tamamen tarihsel bir olgu olarak değerlendirilmiştir. Buna göre ne Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Arap toplumuna gönderilmesinde ne de Kur'an'ın Arapça indirilmesinde özel bir kasıt aranmalıdır. Araplar Kur'an'ın nüzûl döneminde Hicaz coğrafyasında varlık gösteren ve hiçbir üstün meziyeti bulunmayan sıradan bir toplum, Arapça ise bu toplumun konuştuğu sıradan bir dildir.⁵

Modern çağda tefsir, fıkıh ve Arap dili alanında kaleme aldığı eserlerle ismini duyuran Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr (öl. 1973) ise bu konuyu çok farklı bir boyutta ele almakta ve Kur'an'ın Arapça indirilişinin altında yatan hikmetleri onun ihtiva ettiği mesajın evrenselliği ile ilişkilendirmektedir. İbn Âşûr'a göre gerek Kur'an'ın Arapça indirilmesi gerekse ilk muhatap toplumun Araplar olması sıradan bir tercih değildir. Bilakis son ilâhî kitap olma özelliği taşıyan ve hükmü kıyamete kadar yürürlükte kalacak olan Kur'an hem nüzul döneminde yaşayan Arap toplumunun hem de bu toplumun konuştuğu dilin sahip olduğu birtakım niteliklerden dolayı onların dil ve kültürel yaşantısı üzerinden bütün insanlığa gönderilmiştir. Bu makalede İbn Âşûr'un konuyla ilgili görüşleri analiz edilecektir.

Konumuzla ilgili Abdulcelil Candan'ın "Kur'an Neden Arapça İndirildi?"⁶ başlığını taşıyan bir makalesi ve Sadrettin Gümüş'ün "Kur'ân-ı Kerim'in Arabistan'da ve Arapça Olarak İndirilmesinin Sebep ve Hikmetleri"⁷ başlıklı tebliği bulunmaktadır. Her iki çalışmada da Kur'an'ın gerek Arap toplumuna gönderilmesi gerekse Arapça indirilmesi hakkında birtakım hikmetler sıralanmakla birlikte konunun -İbn Âşûr'da olduğu gibi- Kur'an mesajının evrenselliğiyle ilişkilendirilerek bir tefsir problemi haline getirilmesi noktasında eksiklik olduğu görülmektedir. Bu makalede bizler İbn Âşûr'un ilâhî vahyin evrenselliği bağlamında Kur'an'ın Arapça oluşuyla ilgili görüşlerini analiz edip değerlendireceğiz.

İbn Âşûr'un konuyla ilgili açıklamalarına geçmeden önce gerek Arap tarihi gerekse Arapçanın tarihsel gelişimi hakkında kısa bir giriş yapmakla konunun daha iyi anlaşılacağı kanaatindeyiz.

⁴ Şuûbiyye fırkası hakkında detaylı bilgi için Bk. Mustafa Kılıçlı, *Arap Edebiyatında Şuûbiyye* (İstanbul: İşaret Yayınları, 1992); Adem Apak, "Şuûbiyye Hareketinin Arka Olanı ve Tezâhürleri: Asabiyyeden Şuûbiyyeye", *İSTEM* 6/12 (2008), 17-51.

⁵ Kılıçlı, *Arap Edebiyatında Şuûbiyye*, 88-100; Mustafa Öztürk, *Kur'an, Vahiy Nüzûl* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 45, 48.

⁶ Abdulcelil Candan, "Kur'an Neden Arapça İndirildi?", *EKEV Akademi Dergisi* 10/26 (2006), 33-50.

⁷ Sadrettin Gümüş, "Kur'ân-ı Kerim'in Arabistan'da ve Arapça Olarak İndirilmesinin Sebep ve Hikmetleri", *Kur'an Nüzûlü'nün Mekke Dönemi*, ed. Mesut Okumuş (Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2013), 75-91.

1. Arapların ve Arapçanın Kısa Tarihi

Araplar, tarihte Sâmi kavimler arasında gerek nüfus gerekse coğrafya bakımından en geniş sınırlara ulaşmış ve günümüzde de halen varlığını devam ettiren köklü bir millettir. Arap tarihinin ilk devirleri karanlık olmakla birlikte Arabistan menşeli bir millet oldukları kabul edilen bir gerçektir. عرب/Arab kelimesinin kökeni hakkında dil alimleri ihtilaf etmişlerdir. Bazıları kelimenin Sâmi dilinde batı anlamına gelen "garb"dan türediğini ve Mezopotamyalılara göre Fırat'ın batısında yaşayanlar kastedildiği belirtmiştir. Ancak kelimeyi göçebelik kavramıyla açıklamaya çalışanların görüşleri daha tutarlıdır. Buna göre "arab" kelimesi İbranice kara ülkesi veya step anlamına gelen "arabh" yahut göçebe hayatı ifade etmek için kullanılan "erebh" kelimeleriyle ilişkilendirilmiştir. Yine bu minvalde çölde yaşayan bedevilere de "arab" denilmektedir.⁸

İsimlerine ilk defa Asur kralı III. Salmanaras'ın (öl. M.Ö. 824) yazılı kitabelerinde rastlanan Arap toplumunun en öne çıkan özelliklerinden birisi, tarih boyunca hiçbir devletin boyunduruğu altına girmeyip her zaman hür yaşamış olmalarıdır. Bu bağlamda ne Perslerin milat öncesi genişleme döneminde ne de Romalıların Mısır, Suriye ve Filistin topraklarında hükümlan olduğu dönemlerde Arap yarımadası işgale uğramıştır. Bunun yanı sıra Arabistan'ın kuzey ve güneyinde Arapların kurduğu bazı küçük site devletleri varken orta bölgelerde daha ziyade yerleşik veya göçebe kabile hayatı hâkimdir.⁹

Arap dili ise Arap yarımadasıyla birlikte, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'nun büyük bölümünde konuşulan Sâmi dil ailesine mensup bir dil olup bu ailede yer alan diğer dillere¹⁰ nazaran ifade üslubu bakımından daha gelişmiş, kelime hazinesi bakımında daha zengin bir yapıya sahiptir.¹¹ Arapça belli bölgelerde konuşulan bir dil olmanın yanı sıra Kur'an'ın indirildiği ve buna bağlı olarak onu tebliğ eden Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yaşadığı toplumun kullandığı bir din dili olması hasebiyle ayrı bir önemi haizdir. Ne var ki İslâm'dan önce sadece bölgesel bir dil iken sonrasında İslâm'la birlikte ulaştığı farklı coğrafyalarda konuşulan ve araştırılan kültür/medeniyet dili haline gelmiştir. Arap dilinin tarihi gelişim süreci içerisinde Kur'an'ın nazil olduğu dönem "Klasik Arapça" diye isimlendirilmektedir.¹² Bu tabirle bugün elimizde var olan en eski edebi metinlerde, Kur'an'da ve hadislerde kullanılan ve İslâm'ın yayıldığı toplumlarda din, edebiyat ve ilim dili haline gelen

⁸ Hakkı Dursun Yıldız, "Arap", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1991), 3/272; Michael Jan Goeje, "Arabistan", *MEB İslâm Ansiklopedisi* (Eskişehir: ETAM, 2001), 1/481.

⁹ Yıldız, "Arap", 3/272-273. Ayrıca İslâm öncesi Arap tarihi hakkında detaylı bilgi için Bk. Fritz Hommel, "Arabistan", *MEB İslâm Ansiklopedisi* (Eskişehir: ETAM, 2001), 1/486-491; Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014); Cevad Ali, *İslâm Öncesi Arap Tarihi el-Mufassal fi târîhi'l-Arab kable'l-İslâm 1*, çev. Dursun Hazer (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019).

¹⁰ Sâmi dilleri doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılır. Bâbiller ve Asurların konuştuğu Akadca Sâmi dil ailesinin doğu kolunu temsil ederken Fenike, Nebâtî ve İbrânî gibi dilleri içine alan Ken'ânî diller ve Arâmî dilinin yer aldığı kuzeybatı grubu ile Habeşçe ve Arapçadan meydana gelen güneybatı grubu batı kolunu teşkil eder. Konuyla ilgili detaylı bilgi için Bk. Nihad M. Çetin, "Arap" *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1991), 3/282.

¹¹ Candan, "Kur'an Neden Arapça İndirildi?", 36.

¹² Arap dilinin ortaya çıkışı ve tarihi gelişimi hakkında geniş bilgi için Bk. Çetin, "Arap", 3/282-286; Kampffmeyer, "Arabistan", *MEB İslâm Ansiklopedisi* (Eskişehir, ETAM, 2001), 1/513-523.

ve ana çatısı değişmemiş lehçeler üstü Arapça kastedilmektedir. Klasik Arapça dönemi, Arap dilinin günlük hayatta en fasih kullanıldığı ve edebi yöndeki inceliklerinin en fazla ortaya konulduğu zirve dönemdir.¹³ Nitekim Kur'an da böyle bir dönemde muhataplarına, fesahat ve belagat bakımından meydan okuyarak indirilmiştir.

2. Kur'an Dilinin Arapça Oluşu

Kur'an-ı Kerim'in birçok âyetinde¹⁴ onun Arapça konuşan bir topluma Arap diliyle indirildiğine doğrudan veya dolaylı olarak dikkat çekmektedir. Bu konuda bazı gerekçeler ileri sürülmekle birlikte neden başka bir milletin değil de özellikle Arap toplumunun tercih edildiği ve buna bağlı olarak Kur'an'ın neden Arapça indirildiğine dair bir açıklama yapılmamaktadır. Nitekim bunun aslı sebebini bilme salahiyetine sahip olmayan kulların, "Allahu a'lem bi murâdihî" deyip konuyla ilgili son hükmü sözün sahibine havale etmesi daha isabetli olacaktır. Ancak buna rağmen yine de Kur'an'ın Arap toplumuna Arapça olarak indirilişinin amacını ortaya koyan açık sebepler dışında bazı hikmetlerden söz etmek mümkündür. Nitekim İbn Âşûr hem tefsirinin başındaki mukaddimelerde hem de İbrahim 14/4. âyetin tefsirinde konuyla ilgili biri "Arap Toplumunun Hususiyetleri" diğeri "Arap Dilinin Hususiyetleri" olmak üzere iki başlık altında birtakım hikmetler sıralamakta ve konuyla ilgili âyetlerin tefsirinde yeri geldikçe bu hikmetler hakkında tafsilatlı açıklamalar yapmaktadır.¹⁵

2.1. Arap Toplumunun Özellikleri

Kur'an'da birçok yerde doğrudan veya dolaylı olarak onun ilk planda Arap toplumuna indirildiğine işaret edilmektedir. Bu kapsamda Hz. Peygamber'i (s.a.s.) yalanlayanlara cevap olarak indirilen el-En'âm 6/92. âyette Kur'an'ın Mekke halkı (ummu'l-kurâ) ve etrafındakilerin uyarılması için gönderildiği ifade edilirken¹⁶ eş-Şûrâ 42/7. âyette yine aynı amaç doğrultusunda Arapça olarak indirildiği vurgulanmaktadır.¹⁷ Ayrıca el-Cum'a 62/2. âyette Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ümmî bir topluma gönderildiğine ve et-Tevbe 9/128. âyette ise ilk muhataplara hitaben onlara kendi içlerinden bir elçi gönderildiğine dikkat çekilmektedir. Yine Âl-i İmrân 3/164. âyette Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ilk muhatap topluma kendi içlerinden gönderilmesi bir minnet olarak zikredilmektedir. Öte yandan İbrahim 14/4. âyette her peygamberin, kendi kavminin konuştuğu dille gönderildiği belirtilerek dolaylı yoldan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Araplar içerisinde ortaya çıktığına işaret edilmektedir. İbn Âşûr'a göre Kur'an'ın indirilmesi ve buna bağlı olarak dinin tebliğ edilmesi için Allah Teâlânın ilk muhatap olarak Arapları seçmesinin çeşitli hikmetleri vardır. Bu hikmetlerden ilki Kur'an'ın nazil olduğu dönemde Arapların hem günlük hayatta hem de özel meclislerde fesahat seviyesi yüksek, kolay

¹³ Çetin, "Arap", 3/282.

¹⁴ Yûsuf 12/2; er-Ra'd 13/37; İbrâhîm 14/4; en-Nahl 16/103; Meryem 19/97; Tâhâ 20/113; eş-Şu'arâ 26/195; ez-Zümer 39/28; Fussilet 41/3, 44; eş-Şûrâ 42/7; ez-Zühuf 43/3; ed-Duhân 44/58; el-Ahkâf 46/12.

¹⁵ Ebû Abdullâh Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tûnis: Dâru's-Suhnûn, 1997), 1/39, 13/187.

¹⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 7/372.

¹⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 25/35-36.

anlaşılabilir, saf bir dile sahip olmalarıdır.¹⁸ Nitekim konunun girişinde de temas edildiği üzere “Klasik Arapça” diye isimlendirilen bu dönemde Arap dili, fesahati ve arı-duru yapısıyla göz doldurmaktadır. Şüphesiz Arapçanın safiyeti, özellikle bu dönemde yaşayan Arapların dil ve edebiyata verdiği büyük önemden kaynaklanmaktadır. Zira sözünü ettiğimiz dönemde Arap toplumunda şairler, edipler ve hatipler özel iltifatlara mazhar olur ve çeşitli becerilerin yanında dil ve edebi maharetlerin sergilendiği panayırlar kurulurdu. Bu panayırlarda sergilenen şiirler, eleştiri süzgecinden geçirilip elemeye tabi tutulduktan sonra en çok beğenilenleri ketenden yapılmış bez tomarlar üzerine altın suyuyla yazılıp Kabe'nin duvarına asılırdı. Bir sonraki sene kurulacak panayıra kadar Kabe'nin duvarında asılı duran bu seçme şiirlere literatürde “askıda olanlar” anlamında “Muallakât” adı verilir.¹⁹ Öte yandan bu dönemde yaygın bir gelenek olan yeni doğan çocukların iki yaşına kadar çölde yaşayan ve Arapçayı en fasih düzeyde konuşan bedevi kabilelerden bir sütanneye teslim edilmesi de dile verilen önemi ortaya koymaktadır. Belli bir ücret mukabili kiralanen sütanneler, çocuğu emzirmenin yanında başta konuşma (yani dil) olmak üzere onların her türlü eğitiminden sorumlu olmuşlardır.²⁰

Kur'an'ın Arap toplumuna indirilmesinin hikmetleri bağlamında İbn Âşûr, ikinci olarak Arapların, dilin inceliklerini ve karşılaştıkları yeni meseleleri çabucak kavrayabilmelerini zikretmektedir.²¹ Nitekim geniş malumatı bir anda ezberlenip aktarabilme kabiliyeti İslâm öncesi Cahiliye Araplarında görülen önemli bir meziyettir. Örneğin; toplumların soy ağacını konu edinen ve bu anlamda uzun şecerelerin ezberlenip muhafaza edildiği “Nesep İlmi” Araplar arasında yaygın olarak öğrenilen ve nesilden nesile aktarılan bir ilimdi.²² Ayrıca bu bilgileri nakleden nesep bilginleri (nessâb/e), sadece kabilelerin soy ağacını ezberlemekle yetinmeyip, ismini zikrettikleri kişinin hayatları hakkında tarihi olaylar ve kıssalar da aktarıyorlardı. Bu kimseler özel günlerde ve panayırlarda bilgilerini halkla paylaşıyor, atalarının hatıralarını büyük bir maharetle anlatıyorlardı. Öte yandan yine Araplar, hem atalarının başından geçen olayların anlatımı hususunda hem de edebî bir uğraşı olarak uzun şiirler, meseller ve kıssalar ezberleyip aktarmayı adet

¹⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 13/187.

¹⁹ Süleyman Tülüçü, “Muallakât”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 2005), 30/310.

²⁰ İslâm öncesi ve sonrası Araplarda sütanne geleneği hakkında detaylı bilgi için Bk. Elnura Azizova, “Cahiliye'den İslâm'a Sütanneliği Geleneği Üzerine Bazı Notlar”, *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Mecmuası* 13 (2010), 195-203.

²¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 4/159, 13/187.

²² İlm-i ensâb, Arap literatüründe kabilelerin soyunu inceleyen ilim dalıdır. Neseb bilgisi konusunda uzmanlaşmış kişilere nessâbe veya nessâb adı verilir. Araplar, Cahiliye devrinde olduğu gibi Hz. Peygamber (s.a.s.) sonrası dönemde de neseb bilgisine önem vermişler ve hem kendi aralarında hem de Arap olmayanlara karşı bu bilgilerle iftihar etmişlerdir. Araplarda neseb ile iftihar etme öylesine had safhadadır ki kişi için sadece neseb dahi toplumda üstünlük ve itibar sebebi olabiliyordu. Nitekim Tekâsür sûresinde de bu konuya işaretle Arapların neseb kavgalarını kabirlere kadar taşıyıp oralarda birbirlerine üstünlük tasladıkları haber verilmektedir. Neseb ilmi ve Arap toplumundaki önemi hakkında geniş bilgi için Bk. Mustafa Fayda, “Ensâb”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1995), 11/244-249; Ahmet Önkâl, “Araplarda Ensab İlmi ve İslâm Tarihi Açısından Önemi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1990), 117-132.

haline getirmişlerdir.²³ İbn Âşûr da "أسرعهم أفهاما" yani "kavrayışları en seri olan"²⁴ ifadesiyle onların bu özelliğine dikkat çekmekte ve bazen sûre halinde topluca inen âyetleri hemen ezberleyip muhafaza ettiklerine işaret etmektedir. Ona göre Arapların bu meziyetinin gelişmesinde medenî toplumlardan uzak, sade bir hayat sürmelerinin de etkisi büyüktür.²⁵

İbn Âşûr konuyla ilgili, üçüncü olarak Arapların kıvrak bir zekâyâ sahip olduğunu kaydetmektedir. Ona göre Arap dilinin özlü (îcâz) yapısı gereği hem manaların ifade edilmesinde hem de ifade edilen manaların anlaşılmasında onların bu meziyeti kendini göstermektedir. Nitekim Arapça, iltifât, mecâz, isti'âre, temsîl, kinâye, t'arîz gibi edebi sanatların sıkça kullanıldığı bir dil olması hasebiyle dilin bu gibi inceliklerini ancak kıvrak zekâyâ sahip kişilerin sergilemesi mümkündür. Öte yandan konuşanın zihnindeki gizli manaların en açık bir şekilde ifade edilmesini sağlayan mübalağa, istidrâd, müstetbe'âtü't-terâkîb ve temsîl gibi zengin anlatım türlerinin de bu kişiler tarafından ortaya konulması mümkündür.²⁶ İbn Âşûr, Arapların bu özelliğini zikrederek esasen onların Kur'an'ın îcâzını anlama istidatlarına vurgu yapmaktadır. Ona göre Kur'an'ın îcâzı, dilin bu gibi inceliklerinde yatmaktadır.²⁷ Dolayısıyla Araplar bu meziyetleriyle Kur'an'ın îcâzına muhatap kılınmışlardır.

İbn Âşûr, Kur'an'ın neden Arap toplumuna indirildiği konusunda zikrettiği hikmetler bağlamında son olarak Arapların hidayet ve irşada hazır bir toplum olduğunu kaydetmektedir.²⁸ Nitekim İslâm öncesi Araplar, tevhit inancında tamamen uzak, ahlakî değerleri zayıf, adaletsizliğin hüküm sürdüğü bir toplum yapısına sahipti. Öyle ki üvey anneleri ve baba bir anne farklı üvey kız kardeşleriyle evlenmeyi meşru görece kadar ahlaksız, kız çocuklarını diri diri toprağa koyacak kadar zalim bir hayat sürüyorlardı.²⁹ Erkeğin egemen olduğu ailede kadınlar hiçbir sosyal hakka sahip olmadığı gibi miras haklarından da mahrum bırakılıyorlardı. İnsan haklarından mahrum ve adaletten yoksun olmaları Arap toplumunun adil bir düzen beklentilerini ayyuka çıkarmış ve İslâm'ın kabulü hususunda onları gerekli ortama ve şartlara hazırlamıştır. Nitekim Kureyş kabilesinin başta gösterdiği kısmî dirence rağmen Arap toplumu Nasr sûresinde de ifade edildiği üzere büyük gruplar halinde İslâm'a girmiş ve akabinde onu cihana yaymak için büyük bir özveri ve çaba ortaya koymuşlardır.³⁰ Bu bağlamda İbn Âşûr, risâlet sûresi içerisinde daha önce hiçbir peygambere nasip olmayan genişlikte kitlelerin Hz. Peygamber'e (s.a.s.) iman ettiğine ve İslâm'ın bütün Arap topraklarına yayıldığına dikkat çekmektedir. Zira

²³ Ayhan Tekineş, *Geleneğin Altın Zincirleri Bilgi Aktarım Yöntemi Olarak İsnad* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006), 43-46.

²⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 13/187.

²⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/39.

²⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/93.

²⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/337.

²⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 13/187.

²⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 4/283; Mevlânâ Şiblî Nûmânî, *Asr-ı Saadet*, çev. Ömer Rıza Doğrul (İstanbul: Amedi Matbaası, 1928), 1/150; Kenan Seyithanoğlu (ed.), *Doğuşundan Günümüze Büyük İslâm Tarihi* (İstanbul: Çağ Yayınları, 1986), 1/182, 184.

³⁰ Gümüş, "Kur'an-ı Kerim'in Arabistan'da ve Arapça Olarak İndirilmesinin Sebep ve Hikmetleri", 79-80.

veda haccında Hz. Peygamber'e (s.a.s.) refakat eden sahâbenin sayısının bir rivayete göre elli bin diğer bir rivayete göre yüz bin olduğunu kaydetmekte ve bu sayının sadece güç yetiren erkeklerden teşekkül ettiğinin altını çizmektedir.³¹

İbn Âşûr, Arapların bu meziyetlerinin yanında Kur'an'ın Arapça olarak indirilmesinin de onlara bir fazilet/üstünlük kattığını ancak bu nimete şükretmeyenler için bunun bir nikmete dönüşeceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda el-Enbiyâ 21/10. âyette müşrikleri de içine alacak şekilde Arapların tamamının Kur'an'da zikrinin geçtiği ve bu zikrin kıyamete kadar baki kalacağına dikkat çekmektedir.³²

2.2. Arap Dilinin Özellikleri

Kur'an'da birçok yerde onun Arap diliyle indirildiği açıkça ifade edilmekte ve bununla ilgili çeşitli hikmetler ve gerekçeler ileri sürülmektedir. İbn Âşûr'a göre bu konuda zikredilen en açık hikmet İbrahim 14/4. âyette bildirilen her peygamberin, kavmine onların konuştuğu dil ile gönderilmesi gerekliliğidir.³³ Nitekim söz konusu âyette geçen "ليبين لهم" = onlara açıklasın diye" ifadesiyle vahyin gönderilmesinde muhatap toplumun dilinin göz önünde bulundurulduğuna dikkat çekilmektedir. Zira peygamberin getirdiği mesajın anlaşılması ve muhatap nezdinde karşılık bulması için kendisiyle gönderilen kitabın ve tabi kendisinin de o toplumun konuştuğu dili kullanması gerekmektedir. Bu durum söz konusu peygamber ile gönderildiği toplum arasındaki iletişimin en üst düzeyde ve en sağlıklı bir şekilde kurulabilmesi için olmazsa olmazdır.³⁴ Bu bağlamda İbrahim 14/4. âyette genel olarak bütün ilahî kitapların muhatap toplumun konuştuğu dil çerçevesinde gönderildiğini bildirmek, eş-Şuarâ 26/195. âyette ise daha dar anlamda Kur'an'ın, Arap toplumunun kullandığı dil kuralları tarafından çepeçevre sarıldığını ifade etmek için mülabeset manasında "ب" harf-i cerri kullanılmıştır.³⁵ Dolayısıyla Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Arabistan'da doğup büyümesi ve bu topraklarda kendisine risâlet görevinin verilmesi, Kur'an vahyinin Arapça olmasını zorunlu kılmaktadır. Yoksa bu konuda bütün muhataplar göz önünde bulundurulmuş olsaydı Kur'an'ın sayısız dilde indirilmesi gerekirdi ki bu durum hikmete aykırı olduğu gibi onun benzersizliğini (i'câz) de tamamen ortadan kaldırırdı.³⁶ Yine İbn Âşûr, Yusuf 12/2. âyetin sonunda geçen "العلمك تعقلون" ifadesindeki "لعن" lafzının sebep bildirdiğini ve söz konusu âyette Kur'an'ın Arapça indirilmesi hakkında ilk muhatapların onu anlayabilmesinin gerekçe gösterildiğini beyan etmektedir. Başka bir ifadeyle İbn Âşûr'a göre Kur'an'ın Arapça indirilmesinin hikmetleri bağlamında ilk olarak, muhatap toplumun Arap olması hasebiyle ilâhî mesajı ancak bu dilde sağlıklı olarak anlayabilecekleri zikredilebilir.³⁷ Nitekim konuyla ilgili eş-Şuarâ 26/198-199. âyetler çerçevesinde yaptığı açıklamada Kur'an'ın Arap olmayan bir peygambere indirilmesi durumunda insanların ona

³¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 13/187.

³² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 13/160, 16/314.

³³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 13/185, 187.

³⁴ Candan, "Kur'an Neden Arapça İndirildi?", 40.

³⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 13/187, 19/190.

³⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 24/313, 25/36.

³⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 12/202.

iman edilmeyeceğinin altını çizmektedir.³⁸ Sonuç olarak İbn Âşûr'a göre dil-toplum ilişkisi bağlamında Kur'an'ın Arapça indirilmesi hususunda hikmet kabilinden hem Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hem de gönderildiği toplumun Arap olmasının gerekçe gösterilmesi mümkündür.

Yeri geldikçe Kur'an'ın eşsiz (mu'ciz) bir dil ve üsluba sahip olduğuna vurgu yapan ve bu eşsizliğin (i'câz) ne yönde ortaya çıktığını beyan etme gayreti içerisinde olan İbn Âşûr, bu bağlamda Kur'an üslubunun Arap diline ait inceliklerinden beslendiğinin altını çizmektedir. Ona göre Kur'an Arapça değil de başka bir dilde indirilmiş olsaydı bu durum toplumlar arasında bir çekememezliğe ve hasede yol açabilirdi. Çünkü hiçbir dil Arapçada bulunan ifade zenginliğine sahip olmadığı gibi Arapçanın dışındaki diller arasında bu anlamda bir üstünlükten de söz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla Allah (c.c.), fesahat ve belagat konusunda vahyin nüzulü için en uygun dili konuşmaları hasebiyle Kur'an'ı ve Hz. Peygamber'i (s.a.s.) Araplar içerisinde göndermiştir.³⁹ Bu çerçevede İbn Âşûr, Kur'an vahyinin dili olması bakımından Arapçaya ait birtakım özelliklerden söz etmektedir.

İbn Âşûr Kur'an'ın Arapça indirilmesinin hikmetleri bağlamında ilk olarak onun fesahat ve belagat yönüyle Arap dilinin Kur'an'daki bütün üstün fikirleri ve inanç esaslarını kuşatabilecek ifade gücüne sahip oluşunu zikreder.⁴⁰ Bu çerçevede Arap dilinin söz diziminde yer alan i'râb alametleri, takdim-tehir, hakikat, mecaz, kinaye gibi edebî sanatların önemine dikkat çeken⁴¹ İbn Âşûr, Kur'an'da başta itikat olmak üzere ahlak, ibadet, siyaset, eğitim gibi bireysel ve toplumsal hayatı yakından ilgilendiren önemli konuların fasih bir üslupla takdim edildiğini kaydeder. Nitekim ona göre Allah'ın (c.c.) birliği, sıfatları, fiilleri, evren ve insan ile ilişkisi, cennet, cehennem, melek, cin, şeytan gibi gayba dair bilgilerle toplumun itikadını tashih eden ve ahlak, ibadet, hukuk, iktisat, eğitim ve aile hukuku gibi konularda ortaya koyduğu ilkelerle onlara yaşanılabilir bir hayat sunan bir dinin kurucu metninin dilinin derinlikten yoksun yüzeysel olması düşünülemez. Dolayısıyla Kur'an, ifade gücü bakımından etki alanı geniş ve bu anlamda hiçbir kapalı nokta bırakmayan fasih bir dille indirilmiştir.⁴² Bu bağlamda Kur'an ifadelerindeki fesahate dikkat çeken İbn Âşûr, onu ancak akıldan yoksun kimselerin hakkıyla anlamada zorluk çekebileceğini bildirir.⁴³

Ayrıca İbn Âşûr, Kur'an'ın eşsiz (mu'ciz) bir üsluba sahip olmasının ve birçok âyette bir benzerinin getirilemeyeceği hususundaki meydan okumaların (tahaddî) özellikle fesahat ve belagat konularıyla alakalı olduğunu ifade etmektedir. Nitekim bu bağlamda Kur'an'ın i'câzı hakkında fesahat ve belagatle ilgili geniş değerlendirmelere yer vermektedir.⁴⁴ Öte yandan tefsirin dayandığı (istimdâd) ilimler bağlamında yaptığı açıklamalarda da belagat ve fesahatin önemine işaretle

³⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 19/193, 24/313

³⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 24/313.

⁴⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 13/187.

⁴¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 15/187, 19/190.

⁴² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 23/398, 24/231.

⁴³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 12/202, 16/314.

⁴⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/106-113.

bu iki ilimde (Beyân ve Me'ânî) gerekli donanıma sahip olmadan Kur'an'ı hakkıyla anlamının asla mümkün olmayacağını altını çizmektedir.⁴⁵

İbn Âşûr, Arapçanın, geniş manaları kuşatan fasih ve düzenli bir dil örgüsüne sahip olduğunu ve bu manaların ibare olarak veciz/özlü bir üslupla ortaya konulduğunu ifade etmektedir. Buradan hareketle o, Kur'an'ın Arapça olarak indirilmesini de Arap dilinin sahip olduğu bu îcâz üslubuyla ilişkilendirmektedir.⁴⁶ Literatürde "bir maksat veya fikrin en az sözle ifade edilmesi" şeklinde tanımlanan îcâz, Arapçayı diğer dillerden ayıran en önemli özelliklerin başında gelmektedir.⁴⁷ İbn Âşûr'a göre Arapların kıvrak zekâlı ve ince görüşlü bir millet olmaları hem edebî düzlemde hem de günlük hayatta kullandıkları dilin özlü kalıplarda kendisini göstermektedir. Bu bağlamda özellikle îcâz üslubu Arap edebiyatının omurgasını teşkil etmektedir.⁴⁸ İbn Âşûr, bu konuda Arap şairlerin ve ediplerin, kendi aralarında müsabakalar düzenlediğini ve özlü/mücez sözler ortaya koyma hususunda birbirlerini teşvik ettiklerini kaydetmektedir. İbn Âşûr'a göre îcâz konusunda me'ânî ilmi bağlamında zikredilen "kasır" ve "hazif" türlerinin dışında Kur'an'da daha farklı ve ileri örneklerle de rastlamak mümkündür. Bu çerçevede o, Kur'an'da geçen çokanlamlı kelime ve terkipleri îcâzın bir türü olarak değerlendirmektedir. Zira söz konusu çokanlamlı ifadeler bazen iç içe geçmiş bazen aynı doğrultuda birbirini takip eden ve bazen de birbirinden tamamen farklı hatta zıt anlamları ihtiva ettiğine dikkat çekmektedir. İbn Âşûr'a göre bütün bu farklı anlamların tek bir ibare (cümle veya kelime) altında toplanması îcâz başlığı altında değerlendirilebilir. Öte yandan İbn Âşûr, Kur'an'da az lafızla birçok mana bir araya getirilirken her zaman lafız veya siyak karinelerinin de göz önünde bulundurulduğuna dikkat çekmektedir.⁴⁹ Buna göre Kur'an'ın îcâz üslubuna sahip olmayan bir dille indirilmesi durumunda onun ihtiva ettiği manaların muhataplara aktarılması için ciltler dolusu kitaplar gönderilmesi gerekirdi. Dolayısıyla Kur'an'ın Arapça indirilmesinde Arap dilinin sahip olduğu îcâz üslubunun da önemli etkisinin olduğunu söylemek mümkündür.

Kur'an'ın Arap diliyle indirilmesinin hikmetleri bağlamında İbn Âşûr, Arapçanın telaffuzu kolay bir dil yapısına sahip olduğunun da altını çizmektedir.⁵⁰ Esasen Arapçanın dile yatkınlığı konusu yukarıda bahsi geçen Arap dilinin fesahati kapsamına dahil edilebilir. Çünkü Arapçada bir sözün fasih kabul edilebilmesinin

⁴⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/19-20.

⁴⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/39, 13/187.

⁴⁷ Arap dilinde bir mananın ifade edilmesinde kelimelerin az veya çok olması yahut cümlelerin uzun veya kısa olması *îcâz*, *itnâb* ve *müsavât* olmak üzere üç başlıkta ele alınır. Burada cümlelerin uzun veya kısalığını belirleyen mikyas, halkın adeten kullanmış olduğu dil ve sözün söylendiği ortam yani mukteza-yı haldir. Belâgat kitaplarında îcâz konusu iki başlıkta incelenir. "Îcâz-ı hazif" cümlede bulunmadığı takdirde anlamda bir eksikliğe yol açmayan kelime ve terkiplerin (haşiv, tatvîl) ibareden düşürülmesi anlamına gelirken "îcâz-ı kasır" ise sözden herhangi bir kelime veya terkip çıkarılmadan maksadın kısaca ortaya konulmasıdır. Arap edebiyatında îcâzın tanımı ve türleri hakkında daha geniş bilgi için Bk. Ali Bulut, *Belâgat Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İFAV, 2015), 146-158; M. A. Yekta Saraç, "Îcâz", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 2000), 21/392.

⁴⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/93.

⁴⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/121-122.

⁵⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 13/187.

başlıca şartı telaffuzu zor kelime ve harflerden teşekkül etmemesidir. “Tenâfüru’l-kelimât” ve “tenâfüru’l-hurûf” diye isimlendirilen bu tür telaffuzu zor tabirler, dile yatkın olmadığından Arapçanın fasih kullanımına uygun görülmemiştir. Bu bağlamda örneğin; “المستتزر” ve “المُعْجَع” gibi zıt mahreçli harflerden oluşan kelimelerin tenâfüru’l-hurûf kabilinden ve “وليس قُرْبَ قُرْبِ حَرْبٍ قَيْرٌ” gibi peş peşe telaffuz edilmesi zor olan kelimelerden oluşan cümlelerin ise tenâfüru’l-kelimât kabilinden fesahate aykırı olduğu belirtilmektedir.⁵¹ İbn Âşûr’a göre Kur’an, genel anlamda tenafür bildiren ifade kalıplarından beri olmakla birlikte onda tikel bazı tenafür örneklerine rastlamak mümkündür. Örneğin; el-Bakara 2/137. âyette geçen “فسيكفيكمهم” ve en-Nur 24/55. âyette geçen “البيستخلفنهم” gibi ifadelerde bir tür tenafürden söz edilebilir. Fakat bu durum yine de Kur’an’ın fesahatine mâni değildir. Zira İbn Âşûr, bu kullanımların âyette zikredildiği konumda işaret ettiği manayı muhatabın zihninde tam olarak canlanması hususunda önemli bir işleve sahip olduğunun altını çizmektedir.⁵² Ayrıca konuyla ilgili ilk dönem dil ve belagat alimlerinden Müberred (öl. 286/900) de en kabiliyetli şair, hatip ve yazarların bile bazen manası anlaşılmayacak derecede kapalı ve telaffuzu zor ifadeler kullanmak zorunda kalabileceğini ve bunların görmezden gelinebileceğini ifade etmektedir.⁵³ Öte yandan İbn Âşûr, el-Kamer 54/17. âyetin tefsirinde Kur’an lafızlarının muhatap tarafından kolay anlaşıldığı gibi telaffuzunun da kolaylaştırıldığına dikkat çekmekte ve bu hususta Arap dilinin genel anlamda fesahat özelliklerinden söz etmektedir.⁵⁴

İbn Âşûr, konuyla ilgili son olarak Arap dilinin kulağa hoş gelen ahenkli ve şiirsel bir fonetiğe sahip olduğunu ifade etmekte ve buna bağlı olarak da Arapça ibarelerin hızlı ve kolay ezberlenebilir olduğuna dikkat çekmektedir.⁵⁵ Dil bilginleri (filologlar) yeryüzünde konuşulan dilleri besteli ve bestesiz olmak üzere ikiye ayırmaktadırlar. Örneğin; Almanca, İngilizce ve Felemenkçe gibi Germen dil ailesine mensup olanlar bestesiz olarak değerlendirilirken Hami-Sâmî dil ailesinden Arapça, İbranice, Habeşçe besteli diller kategorisinde yer alır. Arap dilinin bu ahenkli yapısı Batılı oryantalistlerin de dikkatini çekmekte ve bu çerçevede belli bir kültür havzasında indirilen Kur’an’ın İslâm’ın farklı coğrafyalara yayılmasıyla birlikte birçok toplumda karşılık bulmasında bunun büyük etkisinin olduğunu ifade etmektedirler.⁵⁶ Arapların şiire olan düşkünlüğü, Arapçaya kulağa hoş gelen şiirsel bir tatlılık katmakta buna bağlı olarak Arapçada düz bir metnin bile kolayca ezberlenebilirliği sağlanmaktadır.⁵⁷ İbn Âşûr da âyetlerin tefsirinde yeri geldikçe Arapçanın ahengiyle cezbeden ve kolay ezberlenebilir yapısına dikkat çekmekte ve

⁵¹ Arap edebiyatında “tenâfür” kavramının tanımı ve türleri hakkında geniş bilgi için Bk. Bulut, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, 95, 99; İsmail Durmuş, “Tenâfür”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 2011) 40/439-440.

⁵² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 1/741, 18/285,

⁵³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 1/113.

⁵⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 27/188.

⁵⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 13/187

⁵⁶ Candan, “Kur’an Neden Arapça İndirildi?”, 45.

⁵⁷ Arap dilinin sahip olduğu şiirsel nitelikler ve Kur’an’ın Arapça olarak indirilmesinde bu niteliklerin rolü hakkında geniş değerlendirmeler için Bk. Adnân Zerzûr, *Târîhu’l-Kur’an ve ‘ulûmuhu* (İstanbul: Dâru’l-Makâsîd, 2018), 33-40.

Kur'an'ın Arap diliyle gönderilmesi bağlamında bu özelliğin de aüzerinde durmaktadır.⁵⁸

3. Kur'an Mesajının Evrenselliği

Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Kur'an farklı hikmetlere binaen ilk aşamada Arap toplumunu kendisine muhatap almış ve onların anlayacağı bir dil ve üslupla indirilmiştir. Ancak Kur'an'ın öncelikli olarak Arapları muhatap alması ve buna bağlı olarak da Arap diliyle nazil olması onun içerdği hakikatler itibariyle sadece Araplara indirilen bir kitap/hitap olduğu anlamına gelmez. Nitekim birçok âyette, Kur'an'ın ve onu insanlara tebliğ ve tebyin ile görevlendirilen Hz. Peygamber'in (s.a.s.) belli dönem ve toplumla sınırlandırılmaksızın bütün insanlığa gönderildiği vurgulanmaktadır. Bu çerçevede bazı âyetlerde Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) âlemler için rahmet, öğüt verici, uyarıcı ve hatta başlı başına bizzat kendisinin bir uyarı olduğu bildirilirken bazılarında ise bütün insanlara gönderildiğine vurgu yapılmaktadır. Konuyla ilgili âyetler incelendiğinde özellikle *عالمين*/*âlemîn*, *الناس/en-nâs*, *جميعا/cemî'an*, *كافة/kâffe* kelimeleri üzerinde sıklıkla durulduğu görülmektedir:

Kur'ân-ı Kerim'de 73 yerde⁵⁹ zikredilen *عالمين*/*âlemîn* kelimesi sözlükte "işaret etmek" anlamına gelen *علامة*/*alâmet* mastarından veya "bilmek" anlamında *علم/ilm* mastarından türetilen bir isimdir. İbn Âşûr'a göre *عالم*/*âlem* diye isimlendirilen varlık türlerinden her birisini diğerlerinden ayırt eden özelliğe "alâmet" denildiği gibi söz konusu varlığın diğerleriyle karıştırılmayıp bilinmesi de yine bu özellik sayesinde olur. Arapçada *فاعل/fâ'el* vezni genellikle bir eylemin kendisiyle yapıldığı aletin ismi için kullanılır. Örneğin; bir belgeyi mühürlemek için kullanılan yüzüğe *خاتم/hâtem*, bir şeyi şekillendirmeye yarayan kalıplara ise *قالب/kâleb* denilmektedir. Bu bağlamda *عالم*/*âlem*, yaratıcısına işaret eden ve onun bilinmesini sağlayan bir araç olması bakımından bütün varlık türleri için kullanılan bir isimdir. Lafız olarak tekil olmasına rağmen mana bakımından çoğul kabul edilen "âlem" kelimesi kelimelerine göre, *رب العالمين/rabbu'l-âlemîn* şeklinde Allah'a izafetle kullanıldığında, onun dışında ve onun varlığına işaret eden her şey olarak anlaşılır. Nitekim kelimelerin "âlem hâdistir/sonradan yaratılmıştır" sözünü de bu çerçevede anlamak gerekir.

فاعل/fâ'el vezninde gelen "âlem" kelimesi, akılsız varlıklara delalet ettiğinde *عوالم/avâlem* şeklinde çoğul yapılması gerekir. Kur'an'da, akıllı varlıkları içine alıp mananın tağlib yoluyla genele hamledilmesi hasebiyle *عالمين/âlemîn* şeklinde cemi müzekker salim kalıbında zikredilmiştir. Ayrıca mana bakımından çoğul olan "âlem" kelimesinin âyetlerde "âlemûn/âlemîn" şeklinde lafız olarak çoğul formda ve başında kelimenin delalet ettiği bütün manaları kuşattığını bildiren harfi i tarifile birlikte zikredilmesi söz konusu varlık türlerinin genişliğine işaret etmektedir.⁶⁰

⁵⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 13/187, 17/90, 27/188,

⁵⁹ Muhammed Fuâd Abdulbâkî, "el-'âlemîn", *el-Mu'cemu'l-mufehres* (Kahire: Dâru'l-Hadis, 2007), 589-591.

⁶⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/168.

“العالمين/el-âlemîn” ifadesi, Kur’an’da yedi yerde⁶¹ Hz. Peygamber’in (s.a.s.) veya Kur’an’ın bütün varlık türleri için rahmet, öğüt verici, uyarıcı ve uyarı olarak gönderildiğine işaret etmektedir. İbn Âşûr’a göre bu kelime kimi yerde sadece mükellef varlıklar olan insanları ve cinleri kimi yerde ise hayvanlar ve bitkiler dahil bütün varlıkları içine alacak şekilde kullanılmıştır. Bu bağlamda el-En’âm 6/90. âyette geçen “للعالمين” ifadesiyle Hz. Peygamber’in (s.a.s.) tevhit, yeniden dirilme, mükafat ve ceza hususundaki uyarılarının bütün insanlığı ilgilendirdiğine dikkat çekilmektedir.⁶² el-Enbiyâ 21/107. âyette ise ana kaynağı Kur’an olan İslâm şeriatının ve Hz. Peygamber’in (s.a.s.) merhamet esasına dayalı olarak akıllı-akılsız bütün varlıklara gönderildiği bildirilmektedir. Nitekim söz konusu âyette rahmet kelimesinin “el-âlemîn” kelimesine izafetle marife olarak kullanılması mümkün iken harf-i cerre bağlı olarak nekre zikredilmesi belirsizliğe değil lafzın delalet ettiği mananın genişliğine işaret etmektedir. Ayrıca âyette geçen “el-âlemîn” ifadesinin yukarıda zikredildiği üzere istiğrak bildiren harf-i tarifile birlikte zikredilmesi yine mananın umumîliğini pekiştirmektedir. Öte yandan kelimenin iştikakı ve sözlük anlamıyla ilgili yaptığımız açıklamalardan hareketle burada “el-âlem” kelimesinin ilim sahibi bir varlık sınıfı olarak insana delalet ettiğini söylemek mümkün olduğu gibi hayat sahibi bir varlık sınıfı olarak mahlukatın hepsine teşmil edilmesi de muhtemeldir. âyette insana işaret edilmesi durumunda İslâm şeriatının rahmet esasına dayalı olarak bütün insanlığı kuşattığı kastedilmekte Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ve Kur’an ahkâmının Arap-acem veya müslim-gayr-ı müslim ayrımı gözetilmeksizin bütün insanları muhatap aldığı vurgulanmaktadır. Nitekim Müslümanlar iman etmeleri hasebiyle mümin olarak, gayr-ı müslimler ise vergi karşılığı zimmet sahibi olmaları bakımından zimmî olarak bu ahkâma tâbi olurlar. Ayrıca âyette “el-âlemîn” ifadesiyle mahlukatın herhangi bir türüne işaret edilmesi de mümkündür. Nitekim Kur’an ahkâmı insanların diğer canlılarla olan münasebetlerini de konu edinir. Bu bağlamda el-Bakara 1/29. âyette genel olarak yeryüzündeki her şeyin insanın menfaati için yaratıldığı, en-Nahl 16/5. âyette ise özelde hayvanların, insanların istifadesine sunulduğu bildirilmektedir. Buna göre insanların, hayvanları kendi menfaatleri dışında faydasız işlerde kullanmaları caiz değildir. Örneğin, yemek gibi aslî ihtiyaç olmaksızın sırf eğlence olsun diye hayvanların avlanması veya onlara eziyet edilmesi hoş karşılanmamıştır. Sonuç olarak İbn Âşûr, Kur’an mesajının evrenselliği bağlamında el-Enbiyâ 21/107. âyetin sadece insanları ve cinleri değil hayvanları dahi kuşattığına dikkat çekmektedir.⁶³ Bu çerçevede yine el-Furkân 25/1, Sâd 38/87, el-Kalem 68/52 ve et-Tekvîr 81/27. âyetlerde de “el-âlemîn” ifadesiyle sadece nüzul dönemi Araplarının veya onların görüp bildiği toplulukların değil bütün milletlerin kastedildiğini ifade etmektedir.

Kur’an’ın evrensel bir kitap olduğu ve bütün toplumları muhatap aldığı konusunda en çok üzerinde durulan âyetler el-A’râf 7/158 ve Sebe’ 34/28. âyetlerdir. Söz konusu âyetlerde Hz. Peygamber’in (s.a.s.) “bütün insanlara” gönderildiğine vurgu yapılmakta ve onun sadece Araplar için değil bütün insanlık için bir hidayet

⁶¹ el-En’âm 6/90; Yûsuf 12/104; el-Enbiyâ 21/107; el-Furkân 25/1; Sâd 38/87; el-Kalem 68/52; et-Tekvîr 81/27.

⁶² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 7/360.

⁶³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 17/164-169.

rehberi olduğu bildirilmektedir. Yukarıdaki âyetlerde “el-âlemîn” lafzı üzerinden konuya dikkat çekilirken bu iki âyette “en-nâs”, “kâffeten” ve “cemî’an” lafızları öne çıkarılmaktadır. Bu çerçevede Mushaf tertibinde önce gelen el-A'râf 7/158. âyette şöyle buyrulmaktadır: “De ki: “Ey insanlar! Şüphesiz ben, yer ve göklerin hükümranlığı kendisine ait olan Allah'ın *hepinize* gönderdiği bir peygamberim. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O, diriltir ve öldürür. O halde Allah'a ve Onun sözlerine inanan Resûlüne, o ümmî peygambere iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.”

Tamamı Mekke'de indiği bilinen⁶⁴ ve 206 âyetten meydana gelen A'râf sûresinin önemli bir kısmında (103-171. âyetler arası) Hz. Musa'nın (a.s.) Firavun ve kendi kavmi ile yaptığı mücadeleye yer verilmektedir. 158. âyetin hemen öncesinde Allah'ın (c.c.) rahmetinin her şeyi kuşattığı fakat bu rahmetten sadece Allah'tan (c.c.) hakkıyla korkan, zekâtı veren ve indirilen âyetlere iman edenlerin nasipleneceği beyan edilmektedir. Akabinde bu kimselerin Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları ümmî Peygamber'e (s.a.s.) tabi oldukları bildirilerek söz bir anlamda Hz. Peygamber' (s.a.s.) ve Kur'an'a getirilmekte ve onun Yahudi ve Hıristiyanlar nezdindeki önemine işaret edilmektedir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) onlara iyiliği emredip kötülükten sakındıracak, temiz ve güzel şeyleri helal kılacak pis olanları ise yasaklayacak ve de boyunlarına geçirdikleri zincirleri kırıp düştükleri zilletten onları kurtaracak bir elçi olduğu haber verilmektedir. Yine âyetin devamında ancak ona iman eden, kendisine indirilen dinin savunusunda onu destekleyen, muarızlarına karşı mücadelede onun yanında olan ve hidayet yolunu aydınlatıcı bir nur olarak kendisine indirilen Kur'an'a tabi olanların kurtuluşa ereceği bildirilmektedir. İbn Âşûr'a göre İsrailoğullarıyla ilgili kıssaların anlatımının hemen akabinde sözün Hz. Peygamber'le (s.a.s.) ilişkilendirilmesi, onun Hz. Musa'ya (a.s.) indirilen vahyi tasdik eden bir peygamber olduğuna dikkat çekmek içindir. 158. âyete ise anlatım üslubu bütün insanlığı içine alacak genel bir ifade tarzıyla (يا أيها الناس = Ey İnsanlar!) giriş yapılmaktadır.

İbn Âşûr الناس/en-nâs lafzının başındaki harf-i tarifi istişrak bildirdiğinden hareketle âyette bütün beşeriyete hitap edildiğini ileri sürmektedir. Çünkü Kur'an'da “en-nâs” gibi âmm lafızların açıkça tahsisini sağlayan ifadeler bulunmadığı müddetçe, mananın genele hamledilmesi daha isabetli görülmektedir.⁶⁵ Öte yandan muhatap zamirini pekiştirmek için hal olarak zikredilen جميعا/ cemî'an ifadesi de mananın umumiliğini yani Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bütün milletlere gönderildiğini ortaya koyan açık bir delildir. Ne var ki Yahudilerden bir grup Hz. Peygamber'in (s.a.s.) nübüvvetini kabul etmekle birlikte sadece Araplara gönderildiğini ileri sürmektedir. Örneğin; Yahudî İseviyye mezhebinin kurucusu olan Ebû İsa el-İsfehânî⁶⁶, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Araplara has bir peygamber olduğunu, İsrailoğullarını muhatap almadığını açıkça dile getirmektedir. Nitekim ona göre Yahudi bilginler, Hz. Musa'nın (a.s.) şeriatının

⁶⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 8(2)/6.

⁶⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/325-326.

⁶⁶ Ebû İsa el-İsfehânî'nin hayatı ve İseviyye mezhebi hakkında detaylı bilgi için Bk. Rıza Kurtuluş, “İsfehânî, Ebû İsa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 2000), 22/507-508.

başka şeriatlarla nesh edilmeyeceği yahut İsrailoğullarından asla kaldırılmayacağı gibi iki farklı görüş ileri sürmektedirler. İseviyye mezhebine göre İsrailoğulları dışında başka milletlere peygamber gönderilmesi mümkün görülmektedir. Ne var ki Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bir Yahudi olan İbn Sayyâd'a (ö. 63/83) kendisinin Allah'ın (c.c.) elçisi olduğuna şahitlik edip etmediğini sorduğunda İbn Sayyâd'ın onun ümmîlere gönderilmiş bir peygamber olduğuna şahitlik ettiğini belirttiği nakledilmektedir. el-A'râf 7/158. âyette Yahudilerin bu tutumu reddedilerek farklı tekit lafızlarıyla Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bütün insanlığa gönderilen bir resul olduğu vurgulanmaktadır.⁶⁷ âyetin devamında Allah'ın (c.c.), yerin göğün maliki olduğu, ondan başka hiçbir ilahın bulunmadığı, dolayısıyla öldürmeye ve diriltmeye ancak kendisinin muktedir olduğu belirtilerek bütün insanlığa peygamber göndermenin imkân ve gerekçeleri ortaya konulmaktadır. Akabinde "Öyleyse siz de Allah'a ve Onun bütün kelimelerine iman eden Nebiyy-i Ümmî olan o Resulüne inanın ve tabi olun ki hidayete eresiniz" buyruğuyla Hz. Peygamber'e (s.a.s.) iman etmenin yanında söz ve fiillerde de ona tabi olmanın gerekliliği beyan edilmiştir. Ayrıca âyetin sonunda Hz. Peygamber'e (s.a.s.) imanın Allah'a imanla birlikte zikredilmesi yine onun risâletinin evrenselliğine işaret etmektedir.⁶⁸ Sonuç olarak âyetin siyak-sibakı göz önünde bulduğunda burada, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ve kendisine indirilen Kur'an'ın sadece Arap toplumunu değil bütün insanlığı muhatap aldığı açıkça görülmektedir.⁶⁹

Konuyla ilgili Sebe 34/28. âyette Hz. Peygamber'in (s.a.s.) getirdiği Kur'an mesajının evrenselliğine كفاة/kâffe lafzıyla vurgu yapılmakta ve şöyle buyrulmaktadır: "Biz seni ancak bütün insanlara bir müjdeci ve bir uyarıcı peygamber (olarak) gönderdik; lakin insanların çoğu (bunu) bilmezler."

Âyette geçen كفاة/kâffe kelimesi, sözlükte "menetmek, uzak tutmak" anlamına gelen كف/keffe fiilinden türetilmiş bir isimdir.⁷⁰ Kelimenin bu sözlük anlamını göz önünde bulunduran bazı müfessirler, bölünüp dağılmaya engel olması hasebiyle topluca, cemaat olarak yaşama hali için "كفاة" ifadesinin kullanıldığını kaydetmiştir. Bu doğrultuda bazı kaynaklarda kelimenin "tutmak, kavramak, bir araya getirmek" gibi anlamlarına da yer verilir.⁷¹ Müfessirlerin çoğu bu manadan hareketle Kur'an'da dört yerde⁷² geçen "كفاة" lafzına "hiçbir ferdi veya milleti istisna etmeksizin insanların tamamı" anlamını yüklemişlerdir. Fakat İbn Âşûr "كفاة" lafzı ile türetildiği fiil arasında anlam bakımından ilişki kurmaya çalışanların çabalarını beyhude görmekte ve söz konusu kelimenin bir araya toplama ve ihata etme

⁶⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 9/139.

⁶⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 9/140.

⁶⁹ Mustafa Altundağ, "Kur'an'ın Evrenselliği", *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Mecmuası* 1/1 (2004), 110.

⁷⁰ Ebü'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, "kâffe", *Lisânu'l-Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr - Muhammed Ahmed Hasbullah - Hâşim Muhammed eş-Şâzelî (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ty.), 5/3904.

⁷¹ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgib el-İsfehânî, "keffe", *Mufredâtü elfâzi'l-Kur'an*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî (Dumeşk: Dâru'l-Kalem, 2009), 713.

⁷² el-Bakara 2/208; et-Tevbe 9/36, 122; es-Sebe' 34/28.

anlamının Araplar nezdinde örfi kullanımdan kaynaklandığını ifade etmektedir.⁷³ İbn Âşûr'a göre umum mana bildiren “كافة” kelimesinin sonundaki kapalı “tâ” harfi müenneslik değil علامة/’alâmet ve رواية/rivâyet kelimelerinde olduğu gibi mübalağa bildirmektedir. Dolayısıyla söz konusu kelime tek başına kullanıldığında erkek-dişi, akıllı-akılsız bütün varlıkları içine almaktadır. Fakat ilgili âyette “كافة” lafzının الناس/en-nâs kelimesini açıklayan bir hal olarak zikredilmesi, manayı akıllı varlıklarla sınırlandırılmaktadır. Burada şunu belirtmek gerekir ki İbn Âşûr'a göre “كافة” kelimesinin umum mana bildiren bir lafız olması tek tek her bir ferdi içine alması yönüyle değil her ferdin durumu göz önünde bulundurularak ona yüklenmiş bir manadır. Bu çerçevede âyette zikredilen “كافة” kelimesine şu anlamı vermek mümkündür: “Ne halde olursa olsun ister müşrik olsun ister Ehl-i kitap, ister Acem olsun ister Arap.”⁷⁴ Öte yandan Zeccâc (ö. 311/923) ve onun izini takip eden Ebü'l-Bekâ el-Kefevî (ö. 1095/1684), “كافة” kelimesinin Hz. Peygamber'e (s.a.s) hitaben zikredilen muhatap zamirini açıklayan bir hal olduğunu; bu anlamda âyette uyarı ve tebliğ konusunda fert fert bütün insanların muhatap alındığını ifade etmektedir.⁷⁵

İbn Âşûr, Kur'an mesajının evrenselliği konusunda ve onun Arapça indirilmesinin hikmetleri bağlamında da bazı değerlendirmeler yapmaktadır. Ona göre Kur'an'ın Arap diliyle indirildiğini ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Arap toplumuna gönderildiğini bildiren âyetler, Kur'an'ın Arapça oluşunun gerekçelerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bu âyetler onun sadece Mekke ahalisine yahut sadece bu dili konuşan Arap toplumuna gönderilmiş bir mesaj olmasını gerektirmez.⁷⁶ Zira bir eylemin ortaya çıkmasını sağlayan illetlerden birisinin o eylemle birlikte zikredilmesi söz konusu illeti, eylemin tek varlık sebebi haline getirmez. Söz konusu eylemin gerçekleşmesi için bazen birden çok sebebin bir araya gelmesi gerekebilir. Kur'an'ın nüzulüyle ilgili âyetler ele alındığında onun anlaşılıp sonraki nesillere aktarılmasında Arap dili ve toplumunun önemine vurgu yapıldığı gibi Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ve Kur'an'ın bütün insanlığa gönderildiğinin de altı çizilmektedir. Dolayısıyla İbn Âşûr'a göre, bu âyetlerde Kur'an'ın sadece Arap toplumu için indirilmediğine bilakis içerdiği mesajın bütün insanlığı ilgilendirdiğine dikkat çekilmektedir.⁷⁷

Sonuç olarak İbn Âşûr yukarıda zikredilen âyetlerde geçen العالمين/el-'âlemîn, الناس/en-nâs, كافة/kâffe ve جميعا/cemî'an kelimelerinin iştikakı, sözlük anlamı ve âyetlerdeki kullanımından hareketle Kur'an mesajının evrenselliğine vurgu yapmakta ve bu mesajın sonradan gelen farklı toplumları da muhatap aldığına dikkat çekmektedir. İbn Âşûr'a göre konuyla ilgili âyetlerin tamamının Mekke döneminde nazil olması da dikkat çekici bir husustur. Zira söz konusu âyetlerde Kur'an mesajının Mekke ahalisini aşır önce Arap Yarımadasına sonra da bütün

⁷³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 2/278.

⁷⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 10/187, 22/199.

⁷⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 10/187, 22/198.

⁷⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 7/372.

⁷⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 25/36.

cihana yayılacağına vaad edilmesi ve bu vaadin kısa sürede tahakkuk etmesi onun i'câz yönlerinden birisini ortaya koymaktadır.⁷⁸

Sonuç

Kur'an dilinin Arapça olması ve Kur'an'ın ihtiva ettiği mesajın evrensel oluşunu konu alan bu çalışmamızda elde ettiğimiz bulguları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

- Kur'an'ın Arap diliyle nazil olması ve ilk aşamada Arap toplumunu muhatap alması sırf Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu toplumda dünyaya gelmesiyle ilişkilendirilecek sıradan bir olay değildir. Bunlar gerek Arap toplumunun gerekse Arap dilinin sahip olduğu birtakım özelliklerle ilişkilidir.

- Kur'an'ın nüzul döneminde konuşulan Arapça, fesahat bakımından dillerin en üstünü, en kolay öğrenilebileni ve az kelime ile en çok mana taşıyanıdır. Nüzule şahit olan Arap toplumu ise daha önce hiçbir şeriata muhatap olmadığından ve fasit tartışmaların yaşandığı ilim merkezlerinden uzakta bulunduğu duru bir zihne sahip olmuştur. Bu özellikler, Kur'an'ın Arapça nazil olmasındaki hikmetlerin başında gelmektedir.

- Kur'an'da Arap toplumuna kendi dilleri ile hitap edilmesi onun ihtiva ettiği hükümlerin sadece Araplarla sınırlı olduğu anlamına da gelmemektedir. Bilakis bu hükümlerin, hem Kur'an'ın nazil olduğu dönemde yaşayan hem de kıyamete dek gelecek olan bütün toplumları ilgilendirmesi bunun en açık göstergesidir.

- Kur'an'ın benzerinin getirilmesi konusunda çağlara meydan okuyan çağrısı da ihtiva ettiği mesajın evrenselliğini gözler önüne sermektedir.

Kaynakça

- Abdulbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemu'l-mufehres*. Kahire: Dâru'l-hadîs, 2007.
- Ali, Cevad. *İslâm Öncesi Arap Tarihi el-Mufassal fi târîhi'l-Arab kable'l-İslâm 1*. çev. Dursun Hazer. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019.
- Altundağ, Mustafa. "Kur'an'ın Evrenselliği". *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Mecmuası* 1/1 (2004), 101-134.
- Apak, Adem. "Şuûbiyye Hareketinin Arka Olanı ve Tezâhürleri: Asabiyyeden Şuûbiyyeye". *İSTEM* 6/12 (2008), 17-51.
- Apak, Adem. *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*. 2. Baskı. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Azizova, Elnura. "Cahiliye'den İslâm'a Sütanneliği Geleneği Üzerine Bazı Notlar". *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Mecmuası* 13 (2010), 195-203.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Zühreir b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n- Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Bulut, Ali. *Belâgat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İFAV, 2015.

⁷⁸ Altundağ, "Kur'an'ın Evrenselliği", 107-108.

- Candan, Abdulcelil. "Kur'an Neden Arapça İndirildi?". *EKEV Akademi Dergisi* 10/26 (2006), 33-50.
- Çetin, Nihad M. "Arap". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 3/276-309. İstanbul: TDV, 1991.
- Durmuş, İsmail. "Tenâfir". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/439-440. İstanbul: TDV, 2011.
- Fayda, Mustafa. "Ensâb". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 11/244-249. İstanbul: TDV, 1995.
- Goeje, Michael Jan. "Arabistan". *MEB İslâm Ansiklopedisi*. 1/481-486. Eskişehir: ETAM, 2001.
- Gümüş, Sadrettin. "Kur'an-ı Kerim'in Arabistan'da ve Arapça Olarak İndirilmesinin Sebep ve Hikmetleri". *Kur'an Nüzûlünün Mekke Dönemi*. ed. Mesut Okumuş. 75-91. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2013.
- Hommel, Fritz. "Arabistan". *MEB İslâm Ansiklopedisi*. 1/486-491. Eskişehir: ETAM, 2001.
- İbn Âşûr, Ebû Abdullâh Muhammed et-Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tûnis: Dâru's-Suhnûn, 1997.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânu'l-Arab*. thk. Abdullah Ali el-Kebîr - Muhammed Ahmed Hasbullah - Hâşim Muhammed eş-Şâzelî. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ty.
- Kampffmeyer. "Arabistan". *MEB İslâm Ansiklopedisi*. 1/513-523 Eskişehir: ETAM, 2001.
- Kılıçlı, Mustafa. *Arap Edebiyatında Şuûbiyye*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1992.
- Kurtuluş, Rıza. "İsfehânî, Ebû İsâ". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 22/507-508. İstanbul: TDV, 2000.
- Nûmânî, Mevlânâ Şiblî. *Asr-ı Saadet*. çev. Ömer Rıza Doğrul. İstanbul: Amedi Matbaası, 1928.
- Önkal, Ahmet. "Araplarda Ensab İlmi ve İslâm Tarihi Açısından Önemi". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1990), 117-132.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an, Vahiy Nüzûl*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Râgıb el-İsfehânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal. *Mufredâtü elfâzi'l-Kur'an*. thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Dimeşk: Dâru'l-kalem, 2009.
- Saraç, M. A. Yekta. "Îcâz". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 21/392. İstanbul: TDV, 2000.
- Seyithanoğlu, Kenan (ed.). *Doğuşundan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*. İstanbul: Çağ Yayınları, 1986.
- Tekineş, Ayhan. *Geleneğin Altın Zincirleri Bilgi Aktarım Yöntemi Olarak İsnad*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.
- Tülücü, Süleyman. "Muallakât". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 30/310-312. (İstanbul: TDV, 2005)

Yıldız, Hakkı Dursun. "Arap". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 3/2727-276. İstanbul: TDV, 1991. 3/272;

Zerzûr, Adnân. *Târîhu'l-Kur'an ve 'ulûmuhu*. İstanbul: Dâru'l-Makâsîd, 2018.